

ADİL RÜSTƏMOV VƏ VAQİF UCATAY YARADICILIĞINDA QARABAĞ MÖVZUSU

Aminə Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının Sənətşünaslıq fakültəsinin magistr tələbəsi
E-mail: amina.mamedova.1993@inbox.ru

Qarabağ mövzusu günümüzün ən aktual problemlərindən biridir. Tarix boyunca işgəncəyə məruz qalan minlərlə yaralı gəyərçinimizin fəryadı bu gün bir çox rəssamların əsərlərinin başlıca qəhrəmanıdır. Təsviri sənətin bir çox sahələrində, o cümlədən qrafikada Qarabağ problemi sənətkarların tablolardan özəksini tapmışdır. Qrafikada bu mövzuya müraciət edənlər içərisində Adil Rüstəmov və Vaqif Ucatay kimi görkəmli Azərbaycan sənətkarlarının adlarını xüsusi qeyd edə bilərik. Onların hər biri Qarabağ mövzusuna fərqli səpkidə yanaşmış, bu problemi əsərlərində özünəməxsus əslubda işləydi.

Məşhur qrafika ustası Adil Rüstəmovun "Qarabağ şikəstəsi" adlı qrafik lövhələrdən ibarət silsiləsi qaranlıq zindanına mahkum edilmiş Qarabağımızın dünyaya dəvət etdiyi ışyanı səsidi. Rəssamin bu mövzuya müraciəti zamanı səhətində çox ciddi problemlər mövcud idi. Daha dəqiq desək, infarktdan azyiyət çəkirdi. Sənətşünas Ziyadxan Əliyev rəssamin Qarabağın ağır yükünü hiss edirdi. Ruhu narahat id, qəlib titrəyirdi. Daxilində alış-yanan Qarabağ acısını müxtəlif lövhələr üzərində əks etdirməklə təsəlli tapirdi. Sənətşünas Ziyadxan Əliyev rəssamin Qarabağ mövzusundakı əsərləri haqqında qeyd etmişdir: "Bu əsərlər rəssamin həm özü, həm də soydaşlarının son iyirmi ildən çox bir müddədə ucalan haqq səsinə biganalıq göstərən nüfuzlu beynəlxalq qurumların diqqətini cəlb edəcək çox sərt bədii xatırlatmadır. Obrazlı desək, onun ranglardan "yoğrulan", cizgilərdən "hörlən" "Qarabağ şikəstəsi" hələlik bizlər üçün alçatmaz torpaqlarımıza yönələn bədii ağıdır, qarılık nəğməsidir. Adil Rüstəmovun "Qarabağ şikəstəsi" əla müğəmim özü kimi kədər ovqatlı olsa da, bütünlükdə həm də mübarizlik, qalabəyə inam ruhunun daşıyıcısıdır".

Adil Rüstəmovun "Qarabağ şikəstəsi" silsiləsinə daxil əsərlərinin koloritində əsasən tünd rəng çalarlarının - qızılı, qəhvəyi, qara rənglərin vahdətindən istifadəsi əsərlərin dramatikiliyinin daha da artırılmasına xidmət etmişdir. Bu tabloları seyr edən tamaşaçı isti rənglər və deformasiyaya uğramış mücərrəd formaların sintezindən yoğrulmuş səhnənin şahidi olur. Gərgin ab-hava insanın ruhunu sənki qəfəsləyir. Eyni zamanda, rəssamin bu lövhələrin hər birində qarışq texnikadan bəhrələnməsi ekspressiv-

liyi daha da gücləndirir.

Mərəqlı məqamlardan biri də budur ki, rəssamın Qarabağ mövzusuna həsr etdiyi 30-dan çox əsəri silsilənin adına uyğun – "Qarabağ şikəstəsi" adlanır. O, bu faktı opera ilə müqayisələyərək belə izah vermişdir: "Operada bütün səhnələr əlaqədardır və bir-birini tamamlayırlar. 30-dan çox əsərin bir ad altında təqdimati, mən bilən, elə operadır".

Adil Rüstəmovun əsərləri faciə dəhşətinin ruhunu tamaşaçıya aşılır. Qarabağ problemini əks etdirən mücərrəd kompozisiya bunun əyani səbutudur. Falsafı ideyaları əks etdirən tabloda hər bir detal çox kiçik elementlərlə ifadə olunmuşdur. Müxtəlif pozalarda təsvirlənmiş şərti və sxematik insan fiqurları arasında gərginlik bağlı hiss olunsa da, tablo ilk baxışda sənki Qarabağ faciəsinə xatırlatır. Düzdür, seyrçiyə mənfi duyular aşılayır, lakin faciənin miqyası ilə müqayisələnə bilmir...

Adil Rüstəmovun digər əsərində isə obrazları qismən müşahidə etmək, süjeti qavramaq mümkündür. Kompozisiyanın həlli olduqca mürakkəbdür. Ön planda anasının cəsədindən sarılan, baş verənləri anlamaqda çətinlik çəkən bir körpə usağın məsumluğu, bir qədər arxa fonda isə bunun əksinə olaraq övlad dağı ilə alış-yanan bir ananın yera-göyə siğmayan fəryadı, onun yanında Qarabağ mədəniyyətini təmsil edən və məhv olmuş, böyük bir mədəni irsin ağırlığını çıxınları üzərində daşıyan "Qarabağ atı"nın çarəsizliyi, tablonun sağ küncündə isə böyük işgəncələr mərəz qalan əsirlərin ümidişliyi sənki tamaşaçının ruhunu yaralayır, qəlbini parçalayır. Obrazların üz simalarına nəzər saldıığımızda, nə qədər də şərti və deformasiyaya uğramış səpkidə təsvirləsələr də, dəhşətin qıqlıcmalarını görə bilirik.

Hər iki əsəri müşahidə etdiyimiz zaman belə qənaətə gələ bilərik ki, Adil Rüstəmov Qarabağ facialarının reallığını deyil, ruhunda qoparıdıq firtinənə əks etdirməyə çalışmış və buna nail olmuşdur. Tablolar da faciə yox, faciənin doğurduğu hissələr nümayişlərin.

Adil Rüstəmovdan fərqli, Azərbaycanın digər məşhur rəssami Vaqif Ucatay isə erməni vəhşiliklərini olduqca real səpkidə kətan üzərinə köçürmüştür. Onun əsərlərini seyr edən hər bir tamaşaçı sənki hadisələrin bilavasita şahidiymış kimi duyulur. Vahimələr, kövrəlir, o ağırları, sözə ifadəsi mümkünsüz azabları həmin an yaşayır. Erməni vandalizmini, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı azərbaycanlıların başına getirilən erməni vəhşiliyini əks etdirən silsila əsərlərin mülliəti olan Vaqif Ucatay bu həqiqətləri dünyaya tanıtmaqdən ötrü əlindən galanı asırgamadı. Özünün də qeyd etdiyi kimi: "Mənim əsas məqsədim insanlara həqiqəti yarmaqdır. Bir dəfə işlə bağlı Krime getmişdim. Rəsmlərdən ibarət hazırladığım "Bax!

Gör! Unutma!" adlı qrafik silsiləsindən ibarət kitabçanı da özümlə aparmışdım. Orada bir qızla oğlan mənə yaxınlaşdır. Rəsmələri çəkdiyim istəyirdilər. Onlara bu kitabçanı göstərdim. Qız kitabçanı özü ilə apardı. Səhəri gün dedi ki, bütün gecəni ağlayıb. O, başımıza gələn faciaların heç birində xəbərdar deyildi. Yəni biz harasa gedəndə özümüzə mütləq belə kitablar aparıb əcnəbilərə həqiqətlərimizi həm də bu əsulla tanıtmalıyıq".

"Bax! Gör! Unutma!" silsiləsinə daxil qrafik əsərləri nəzərdən keçirdiyimiz zaman insanların qanı sanki damarında donur, ruhu sar-sılır. Silsilədəki əsərlərin sayı 69-dur və bu, tasadüfi deyildir. Büyüt bir rəmzi mənəni özündə cəmləşdirir. Belə ki, rəmzi ideyası Zərdüşt Peyğəmbərə məxsus Xeyir və Şərin (Hörməz və Əhriman) abadı mühərəzəsidir. Dünyada "In-Yan" adı ilə tanınan simvol həmin mənəni daşıyır.

Silsilədəki digər əsərlərin süjeti da olduqca dəhşətlidir. "Xaspoland adlı müsəlman Qalanın atrafında yerləşən dəyirmanı icarəyə götürmiş və onu bir kişi ilə övrətinə tapşırılmışdır. Qarət və qan tökməklə məşğul erməni dastları həmin dəyirmana gələrək böyük faciə töötmişlər. Onlar kişini güllə ilə öldürdükdən sonra qucağında dördəyləq usaq olan qadına yaxınlaşırlar. Erməni cəlladları onları da öldürmək istəyəndə örvət dedi ki, Allah xatirinə məni öldürün, ancaq usağı əl vurmayı. Ermanılardan ikisi irali çıxıb dedilər ki, qorxma, usağı öldürməyacəyik. Onlar usağı qadından alıb bələyini açıdlar. Ermənilər usağın ayaqlarından tutub qüvvətə harəsi bir tərəfə çəkdilər. Uşaq iki para oldu. İki yera bölünmüş usağın parçalarını ananın üstüne atdlar. Ana bu vəhşiliyə döza bilməyib huşunu itirdi. Cəlladlar bu qadını da bir neçə güllə ilə qətəl yetirdikdən sonra dəyirmandan sona taxılı və unu, eləcə də malı qarət edib apardılar".

Gözləri qarşısında övladını parçalayan erməni vəhşilərinin kinayəli güllüsü, bağriyanıq ananın yerlə göyü ağlaşan çirtisi insanın sanki qulaqlarında cingildir. Əsəri seyr edən tamaşaçı qeyri-ixtiyari olaraq iki əli ilə qulaqlarını tutur, gözlerindən yaş süzülür...

Gözlərinə qan tutmuş quduz ermanılar xalqımızın başına insanlığı siğmayan, ağlışımaz müsibətlər getirmişlər. Belə ki, əsirlikdən qayıdan şahidlərin söylədiklərinə görə, azərbaycanlı asırı ayağından bağlayaraq yuxarı qaldırılmışlar. Sonra isə onu tədricən yerde qaynayan içi sədu qazana sallayaq yanmasına tamaşa edən ermənilərin sima-

lərindəki sonsuz sevinc naşasını görənlər onların insan olmadığına inanırlar. Bütün bunları görməyənlər isə belə bir şeyin insan tərəfindən töredilməsini ağıllarına belə gətirməzlər. Mahz bu dəhşətli səhnəni Vaqif Ucatay həyatı şəkildə təsvir etmişdir. Qaynar qazana salınan insanın qorxusunu, hayecanını, sözlə ifadəsi mümkün olmayan hissələrini tamaşaçı bilavasita özü yaşayır. Ətrafdakı ermənilərin qırçıqlandırıcı baxışı onlara nifratı da alovlandırır.

Bu və silsiləyə daxil olan digər rəsmlər xalqımızın başına açılan müsibətlərin ayəni güzgüsüdür. Mahz bu cür təsvirlər dünyaya Qarağabda baş verən hadisələri tanıdaqdır.

Nəhayət, belə nəticəyə gələ bilərik ki, Qarabağ mövzusuna, bu problemdə adı bir hadisə kimi yanaşılmamalıdır. Ənənəvi obrazların və şablon emosiyaların təsviri bir qədər azaldılmalıdır. Bu mövzuya müraciət edən rəssamların başlıca məqsədi faciə hissini və yaxud məharibəyə məxsus bəzi attributları əks etdirmək olmamalıdır, başlıca hədəf sözə ifadəsi qeyri-mümkün reallıqları tam dəqiq və aydın şəkildə dünyaya çatdırmaqdır. Bu, elə bir mövzu deyildir ki, səfər sərgilərdə nümayiş üçün nəzərdə tutulsun, bu, bütün dünyaya əsyan üçün ən güclü silahdır.

Adil Rüstəmov, qeyd etdiyim kimi, Qarabağ hadisələrinin faciali üzünü keçirdiyi hissələr ifadə etmişdir. Onun abstrakt kompozisiyalarında dəhşətin izlərini görməmək, ağrını, acını duymamaya qeyri-mümkündür. Vaqif Ucatay isə Adil Rüstəmovdan fərqli, mövzunu hissələri deyil, tam reallığı ilə vermiş, asaslı dəllillərdən bəhrələnməklə erməni zülmünü bütün dünyaya bəyan etmişdir. Sonda tam eminliklə qeyd edə bilərəm ki, istər Adil Rüstəmov, istərsə də Vaqif Ucatayın əsərləri Qarabağ dərdimizin ifadəsi üçün ən kəskin və güclü rəng tibandasıdır. ♦

Ədəbiyyat:

1. Vaqif Ucatay. "Xalqımızın yaddaş kitabı" – Bakı, 2011. Səh. 120.
2. Qarabağ şikəstəsi [İzomaterial]: qrafika / A.Rüstəmov; Azərb. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərb. Rəssamlar İttifaqı. Bakı. 2010. Səh. 26.
3. Rəssamin "Qarabağ şikəstəsi" //Xalq qəzeti - 02. 03. 2010 - S. 7.

Rəzüümə

B svojej statelye avtor popytalsya proanalizirovat' karabakhskuyu problemu, yavlyayushsja odnoj iz samykh aktuálnykh tem v iskusstvse dvuh hudozhnikov-grafikov - Adilya Rustamova i Vagifa Udkata. Oba hudozhnika prishli k odnoj i toj же teme po-rasnomu.

Ключевые слова: Karabakh, война, графика, трагедия, сюжет, сериял, преследование армян, реальность, чувства.

Summary

In my article I tried to analyze the Karabakh problem, which is one of the most pressing topics in the art of two graphic artists - Adil Rustamov and Vagif Ucatay. Both artists have come to the same topic differently.

Key words: Karabakh, war, graphics, tragedy, subject, series, Armenian persecution, reality, feelings.

